

Sander Becker

Pas op, vertaald door een robot

Sander Becker (1974) is redacteur literatuur bij dagblad Trouw. Hij studeerde Biomedische Wetenschappen en Frans. Bij de krant begon hij als wetenschapsjournalist. Hij ontving voor zijn werk de Hersenstichting-Mediaprijs en de Glazen Griffioen van de Vrije Universiteit, en in 2011 werden zijn gedegen en kritische stukken over medisch-wetenschappelijke onderwerpen bekroond met de Van Walree Prijs van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. In 2013 behaalde hij cum laude zijn master in de Franse taal- en letterkunde aan de universiteit Leiden. Dit stuk verscheen op 7 april 2025 in Trouw en VertaalVerhaal dankt deze krant voor de mogelijkheid het hier te kunnen publiceren.

Pas op, vertaald door een robot

Kunstmatige intelligentie sluipt ongemerkt de boekenwereld binnen. Er liggen al boeken in de winkel die grotendeels door een AI-robot zijn vertaald. Zo'n machine genereert eerst een kladvertaling. Daarna brengt een zogeheten *post-editor* – een menselijke nabewerker – de nodige correcties aan en klaar is Kees. Doodeenvoudig, in theorie.

Het Zweedse bedrijf Nuanxed heeft van deze aanpak zijn businessmodel gemaakt. Sinds zijn oprichting in 2021 heeft het concern al zeker duizend boeken vertaald in tientallen talencombinaties. Sommige van die boeken zijn ook in het Nederlands uitgebracht.

Om welke titels het gaat, wil mede-oprichter en chieft operating officer van Nuanxed Yves Vermeulen niet zeggen. Dat laat hij over aan de uitgevers, zijn klanten, zo meldt hij per e-mail.

Maar op de website van het bedrijf zijn diverse voorbeelden van boekcovers te vinden, zoals *Rebecca's hoop* van Hanna Caspian (uit het Duits), *Een tweede kans op liefde* van Katy Turner (uit het Engels) en *Schat, ik zal je overal vinden* van Jon Gangdal (uit het Noors).

Stortvloed van slechte vertalingen

Vertalers maken zich grote zorgen over de opmars van AI binnen hun vakgebied. Ze vrezen voor een stortvloed aan vertalingen van lage kwaliteit. 'De tekst uit een vertaalmachine is meestal best leesbaar, maar niet begrijpelijk,' zegt Anne Marie Koper, vertaler Engels-Nederlands en lid van de werkgroep AI binnen de Auteursbond. 'Dat komt doordat machines niet kunnen nadenken of voelen. Ze zijn puur getraind om te voorspellen wat statistisch het meest waarschijnlijke volgende woord in een zin is. AI-vertaalmachines zijn daarom ook wel aangeduid als *statistics on steroids*.'

En de menselijke nabewerker dan? Die kan de tekst toch naar een fatsoenlijk niveau tillen? Ook dat valt tegen, blijkt uit wetenschappelijk onderzoek. De tekst die uit de machine rolt, wordt namelijk al snel leidend. Sowieso is een nabewerker vooral bezig met het corrigeren van fouten, waardoor er minder geestelijke ruimte overblijft voor creativiteit. Daarom zal een gecorrigeerde machinevertaling het altijd afleggen tegen origineel werk van een professional.

Ondertussen weet het publiek van niets. Als lezer kun je aan de buitenkant van een boek niet zien dat het met behulp van AI is vertaald. In het colofon staat bijvoorbeeld wel Nuanxed vermeld, maar wie weet wat dat betekent?

Mattho Mandersloot, vertaler Koreaans-Nederlands en bestuurslid van de sectie vertalers binnen de Auteursbond, vindt het daarom belangrijker dan ooit dat de naam van de vertaler op het omslag komt te staan. Zo'n vermelding levert de vertaler niet alleen de broodnodige erkenning op, maar kan ook dienen als

kwaliteitskeurmerk. ‘Verder zou ik op AI-boeken een sticker willen zien: “Pas op, vertaald door een robot.”’

Vertalen met ChatGPT

Voor zakelijke vertalingen zijn vertaalmachines al langer gangbaar. Denk aan de hilarische handleiding waar geen touw aan vast valt te knopen.

Het verhalende boek, oftewel fictie, is daarentegen lang buiten bereik van AI gebleven. Dat veranderde rond 2022, toen ChatGPT beschikbaar kwam voor het grote publiek. Mensen stonden versteld van de mogelijkheden. En uitgevers kwamen in de verleiding om er fictie mee te gaan vertalen. Makkelijk, snel en goedkoop, was de gedachte.

Door marketingcampagnes van de industrie overschatten mensen schromelijk wat een AI-robot allemaal kan, zegt vertaler Mandersloot. ‘Ze denken: Wow, hij kan een haiku schrijven! Maar dat zijn tien woordjes achter elkaar, zoiets ziet er al snel aardig uit. In de praktijk is AI alleen bruikbaar voor het vertalen van eenvoudige, formulegerichte taal zoals van handleidingen of recepten. En zelfs dát gaat vaak mis. Je kunt er zéker geen boek mee vertalen.’

Bij Nuanxed denken ze daar anders over. Ze zouden nooit die duizend boeken voor hun klanten hebben kunnen vertalen als de kwaliteit slecht was, aldus COO Vermeulen, die alleen per e-mail wil communiceren.

Toch gaat het soms behoorlijk mis, blijkt als we inzoomen op *De chocoladewinkel van verloren liefdes* van de Koreaanse schrijver Kim Ye-eun. Dit boek verscheen vorig jaar in een vertaling van Nuanxed bij uitgeverij Wereldbibliotheek. De vertaling zit vol fouten en kreupele zinnen, zegt Mandersloot. Neem alleen al deze zin: ‘Zoals chocola overal goed bij smaakt, ziet deze winkel er goed uit.’ ‘Die vergelijking is zo lek als een deur,’ zegt Mandersloot. Nog zo’n breinbreker: ‘Had ze toen genoeg genomen met degene die haar getroost had in haar liefdesverdriet om de ware?’

Problemen hebben volgens Nuanxed niets te maken met AI

Mark Beumer, directeur van Park Uitgevers, waar Wereldbibliotheek onder valt, erkent per e-mail dat de vertaling van *De chocoladewinkel* niet aan de kwaliteitseisen voldoet, net zomin als de recente Nuanxed-vertalingen van twee Japanse boeken. ‘Daarom hebben we besloten om niet verder te gaan met Nuanxed.’

Deze problemen hadden evenwel niets te maken met AI, stellen de uitgever en Nuanxed in een warrige mailwisseling met de krant. De vertaalmodellen voor het Koreaans en Japans zouden simpelweg nog te slecht zijn voor het vertalen van boeken. Daarom zou er in deze gevallen voor zijn gekozen om het werk volledig te laten verrichten door mensen. Het Koreaanse boek zou integraal vertaald zijn door de

in het colofon genoemde vertaler. Maar die vertaler, een niet-literaire, wil zelf geen enkel commentaar geven en verwijst aan de telefoon direct door naar Nuanxed.

Hoe zit het nou? Nuanxed gaat er toch prat op dat het razendsnel vertalingen aflevert met behulp van AI? Zouden de genoemde ondermaatse vertalingen dan werkelijk zonder AI tot stand zijn gekomen? Of probeert Nuanxed de kritiek met een leugentje onschadelijk te maken om zo het bedrijfsmodel te beschermen, een gevalletje ‘techwashing’? Het valt helaas niet te controleren: niemand kan bij het bedrijf in de keuken kijken.

Of er al dan niet AI gebruikt is, doet er in feite niet toe, relateert Nuanxed-topman Vermeulen. Het draait volgens hem uiteindelijk om de mensen in het proces, niet om de gebruikte technologie. Je moet altijd leren van kritiek, mailt hij, en dat is precies wat Nuanxed probeert te doen.

‘Percentage AI-vertalingen neemt sterk toe’

Snelheid lijkt de grootste troef van het bedrijf, zeker in een markt waarin goede vertalers drukbezet zijn en uitgevers soms wel een jaar moeten wachten voordat iemand beschikbaar is. Een vertaling van een boek van 300 pagina’s duurt bij Nuanxed maar zo’n drie maanden, vertelde mede-oprichter en CEO Robert Casten Carlberg onlangs in het Amerikaanse vakblad *Publishers Weekly*. Is de AI-robot eenmaal bekend met de stijl en thema’s van een schrijver, dan lukt het al in twee à drie weken.

De CEO van Nuanxed ziet dan ook een gouden toekomst voor zich. Voorheen werkte hij bij Storytel, een groot platform met luisterboeken en e-books. ‘Veel van dit soort platforms zijn wereldwijd actief,’ zegt hij in het vakblad. ‘In potentie kun je een boek dus in tien talen tegelijk uitbrengen en het publiek in al die verschillende landen bereiken.’

Hoeveel kunstmatig vertaalde boeken er momenteel al op de Nederlandse markt circuleren, is onduidelijk. Uitgeverijen lopen er niet mee te koop, maar Mandersloot heeft de indruk dat het percentage AI-vertalingen sterk toeneemt, vooral binnen de ‘genrefictie’, zeg maar de lichte lectuur. Denk aan detectives, sciencefiction, horror en feelgood.

Ook Nuanxed richt zich tot dusver vooral op dit soort commerciële fictie, maar het bedrijf staat ervoor open om ook hogere literatuur te proberen.

Een nachtmerrie, meent Mandersloot. ‘Als je een roman van een Nobelprijswinnaar laat vertalen door AI, is dat rampzalig voor de kwaliteit van vertaalde literatuur in het algemeen. Dan verlaag je de standaard. Literatuur is kunst. Het heeft karakter en zit vol dubbelzinnigheden en humor. Elke auteur heeft een eigen stem. Met AI gooi je alles door een trechter. Dan klinken alle schrijvers straks hetzelfde. Dit is dus wat er gaat gebeuren als lezers de slechte AI-vertalingen slikken en als uitgevers ermee weggomen.’

Vertalers zijn meer tijd kwijt aan AI corrigeren dan aan zelf vertalen

Niet alleen voor lezers, ook voor vertalers pakt AI negatief uit, gaat Mandersloot verder: hun werk wordt saai. Hij kent veel collega's die door een uitgever zijn benaderd om een AI-vertaling te corrigeren. 'Dat proberen ze dan één keer omdat ze denken: dit is misschien de toekomst. Maar na afloop zeggen ze allemaal: dit was eens maar nooit meer. Want uiteindelijk ben je langer bezig met het corrigeren van een slechte vertaling dan wanneer je het hele boek opnieuw zou vertalen. En dat voor de helft van het geld, want de uitgever betaalt er veel minder voor. Zo snijd je jezelf in de vingers.'

Dit beeld wordt bevestigd door een onderzoek van de Boekmanstichting, een kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid. Het onderzoek in opdracht van het Expertisecentrum Literair Vertalen, in februari gepubliceerd, laat zien dat vertalers uiterst negatief zijn over het zogeheten post-editen. Ze waren er zonder uitzondering meer tijd aan kwijt dan wanneer zij zelf vertaalden. Bovendien verloren ze het plezier in hun werk omdat de machinevertaling botste met de professionele en morele waarden die zij als literair vertalers koesteren. Eén van de bevraagde vertalers vat het zo samen: 'Als dit is wat er van het vertaalberoep zou overblijven, zou ik ermee stoppen.'

Mandersloot doet daarom een oproep aan zijn collega's: 'Laten we samen "nee" zeggen tegen dit AI-correctiewerk. Met z'n allen kunnen we een vuist maken en duidelijk maken dat we niet deze kant op willen.' Hij verwoordt daarmee het standpunt van de Auteursbond, die er al langer voor pleit om AI-correctiewerk collectief te weigeren of om er op z'n minst fatsoenlijke tarieven voor af te dwingen.

Rechtszaak tegen Meta in Frankrijk

De Bond richt zijn pijlen ook op het feit dat AI-vertaalmodellen getraind zijn met 'gestolen werk'. Bedrijven hebben nooit auteursrechten betaald voor de teksten waarmee ze hun modellen hebben gevoed. Interessant is daarom wat er nu in Frankrijk gebeurt. Daar hebben de belangrijkste uitgeverij- en auteursverenigingen afgelopen maand een rechtszaak aangespannen tegen Meta, het Amerikaanse moederbedrijf van Facebook en Instagram. De verenigingen beschuldigen Meta ervan dat het op grote schaal het auteursrecht schendt.

In oktober vorig jaar luidde de Auteursbond ook de noodklok over een experiment van VBK, de grootste uitgever van Nederland. VBK laat momenteel zo'n tien Nederlandse boeken in het Engels vertalen met AI, met toestemming van de auteurs. Werk niet aan dit soort praktijken mee, adviseert de Bond, want als schrijver riskeer je een ondermaatse vertaling die slecht wordt ontvangen. Bovendien kan het AI-systeem je tekst na vertaling naar hartenlust hergebruiken zonder dat je als auteur iets vergoed krijgt.

Een bijkomend gevaar is dat het authentieke vertaalwerk verdwijnt en dat vertalers afhaken omdat ze geen zin hebben in de oprukkende post-editklussen. Uit

een enquête is gebleken dat een derde van de Britse vertalers al werk is kwijtgeraakt door AI, zo meldde de Britse Society of Authors' Translators Association naar aanleiding van de ophef over het VBK-experiment. Voor Nederland zijn dit soort cijfers nog niet beschikbaar, maar duidelijk is al wel dat veel ondertitelaars door AI in het nauw zijn gekomen.

Vanwege al deze bedreigingen hoopt Mandersloot dat er een stevige tegenbeweging tegen AI op gang komt, al vreest hij zelf voorlopig niet voor zijn baan als literair vertaler. 'Vertaalmachines zijn de afgelopen vijf jaar lang niet zo sterk verbeterd als iedereen denkt. En met artistiek, vernieuwend taalgebruik zal AI sowieso nooit overweg kunnen. Elk AI-model wordt namelijk getraind met bestaande tekst, terwijl literaire schrijvers juist origineel willen zijn en iets willen maken wat nog nooit iemand heeft gezien. Een vertaalmachine die getraind is om alleen maar oud werk na te bootsen, zal daar nooit aan kunnen tippen. Einde verhaal.'